

Hrvatska i Sjedinjene Američke Države 2000. – 2004.

Intervju s Ivanom Grdešićem, veleposlanikom Republike Hrvatske u Sjedinjenim Američkim Državama (2000. – 2004.)

Pripremio: Vladimir Filipović

Pozicioniranje Hrvatske u politici globalne supersile kakve su Sjedinjene Američke Države (SAD) zasigurno je jedna od najvažnijih dužnosti hrvatske diplomacije. Odnos Hrvatske i SAD-a bio je dosada relativno česta tema više akademskih studija, ali sve završavaju s godinom 1999., odnosno 2000. I zaista, početkom 2000. počelo je novo poglavlje u odnosima Hrvatske i SAD-a. U Hrvatskoj se promijenila vlast: početkom 2000. Hrvatska je dobila novu vladu i novog predsjednika. Isto tako, SAD je dobio novog predsjednika početkom 2001. Razdoblje koje je uslijedilo donijelo je poboljšanje odnosa Hrvatske i SAD-a, ali nije (barem za neko vrijeme) donijelo stabilnost i izvjesnost. Više je relevantnih tema za odnos Hrvatske i SAD-a u navedenom razdoblju za koje se kao relevantni sugovornik nameće prof. dr. sc. Ivan Grdešić, veleposlanik Hrvatske u Washingtonu od 2000. do 2004.

Ivan Grdešić umirovljeni je redoviti profesor u trajnom zvanju na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Predavao je kolegije o političkom sustavu Hrvatske, javnim politikama, lokalnoj demokraciji i izbornim sustavima. Autor je dviju knjiga: *Političko odlučivanje* (1995) i *Osnove analize javnih politika* (2006). Prije odlaska na diplomatsku dužnost proveo je tri godine kao Fulbrightov stipendist na američkim sveučilištima.

Prvi veleposlanički mandat Ivana Grdešića bio je u SAD-u od 2000. do 2004., a drugi u Ujedinjenoj Kraljevini Velike Britanije i Sjeverne Irske od 2012. do 2017. Po povratku iz Londona, od siječnja 2018. profesor je i dekan na Libertas međunarodnom sveučilištu.

Najprije jedno pitanje vezano uz Vašu karijeru: niste bili profesionalni diplomat već sveučilišni profesor kad ste preuzeli dužnost veleposlanika u SAD-u. Što možete istaknuti kao prednost, a što kao nedostatak pri takvoj situaciji?

Oni koji se bave hrvatskom politikom i diplomacijom često govore o karijernim i političkim veleposlanicima. Karijerni bi bili oni koji su regrutirani iz redova službenika

ministarstva vanjskih poslova, a politički pak oni koji su imenovani za veleposlanike, a nisu iz tog nadležnog ministarstva. Takvi politički veleposlanici dolaze iz drugih profesija, često sa sveučilišta ili iz novinarstva, a bliski su trenutačnoj vlasti, premijeru ili predsjedniku države. Imajući na umu relativnu mladost hrvatske diplomacije od samo trideset godina, i karijerni su veleposlanici u počecima bili politički. U SAD-u su politički veleposlanici financijeri i prijatelji predsjednika, dok kod nas ipak nije riječ o bogatašima. Ali to je pitanje zanimljivo. Već i površna analiza karijera hrvatskih veleposlanika srednje i malo starije generacije pokazala bi da su mnogi od njih nagrađeni tim položajem zbog svoje odanosti i lojanosti stranci na vlasti ili su na taj način uklonjeni iz hrvatske politike kao zaslužan, ali nepotreban kadar te su s vremenom, iz mandata u mandat, postajali „diplomatski profesionalci.” Provjeravajući sastav diplomatskog zbora u Washingtonu ustanovio sam kako bi se polovicu svih stranih veleposlanika u SAD-u moglo odrediti kao karijerne, a drugu polovicu kao političke.

Politički izabrani veleposlanik posjeduje mnogo veći politički kredibilitet i utjecaj od karijernoga. Zemlja primateljica zna da su njegovi stavovi istovremeno i stavovi šefa države, da veleposlanik u svakom trenutku može razgovarati s njime i prenijeti mu pitanja ili informacije bez posrednika. Veleposlanik je tako osoba potpunog povjerenja i punog političkog kredibiliteta koji ne mora prolaziti birokratske stepenice ministarstva da bi šefu države nešto priopćio ili dobio njegove upute. U situacijama krize to je neprocjenjiva prednost. Moći probuditi premijera s druge strane svijeta i razgovarati s njime neće se usuditi ni jedan veleposlanik kojem egzistencija ovisi o naklonosti njegova šefa.

Politički imenovani veleposlanik mnogo je slobodniji u oblikovanju svojega djelovanja, inicijativniji i kreativniji jer se osjeća manje ograničen od domaće birokracije, ne mora se brinuti o svojoj budućnosti u ministarstvu, o novom imenovanju, njegova buduća karijera nije ovisna o ministru ili premijeru. Politički ambasador može svojim šefovima govoriti istinu, može reći jasno i glasno što misli i što bi trebalo napraviti, nebojeći se pri tomu za svoju egzistenciju. Govoriti istinu moćnicima nije jednostavno, ali veleposlanik bi to trebao moći na na obje strane stola: i onima koji ga šalju i onima koji ga primaju. Politički ambasador najčešće se po isteku dužnosti vraća kući, u svoju profesiju i na svoje radno mjesto, donoseći sa sobom neprocjenjivo iskustvo i novu kvalitetu u svoju radnu okolinu.

Karijerni veleposlanici, kojima je gotovo posao da budu veleposlanici, recikliraju se iz jednog glavnog grada u drugi, provodeći tako izvan Hrvatske desetke godina. Takvo dugotrajno izbjivanje i izolacija od stvarnih hrvatskih problema i stanja u domovini dovodi do njihove autističnosti i poznatog sindroma domorodca pri čemu veleposlanik sve više povlađuje zemlji primateljici, a sve manje brine o interesu države koju zastupa.

Naravno, veleposlanik koji dolazi izvan sustava vanjskih poslova ima i ograničenja u svojem radu. On na početku mandata mora utrošiti vrijeme i energiju da bi naučio diplomatske mehanizme, da bi svladao upravljanje veleposlanstvom i otkrio mehanizme

djelovanja ministarstva u svojem glavnom gradu. Njegova mogućnost da preskače hijerarhijske redove i direktno rješava probleme s ministrom, može izazvati otpor i bojkot ostalih nižih, ali važnih činovnika ministarstva. Doživljava ga se kao stranog i privremenog čimbenika koji možda nakon sljedećih izbora više ništa neće predstavljati. To je vjerojatno i glavni problem s političkim veleposlasticima. Pred kraj mandata njihove vlade, posebice ako je izgledno da će ona izgubiti izbore, politički veleposlanici počinju gubiti autoritet i utjecaj. Diplomati u veleposlanstvu počinju se polako izolirati i distancirati od veleposlanika bojeći se da će činjenica što su radili za predstavnika bivše vlasti negativno djelovati na njihovu buduću karijeru.

Suvremena diplomacija nije više salonska diplomacija, klub njihovih ekselencija, već djelatnost otvorena sve više prema društvu zemlje primateljice, a sve manje prema njezinom državnom aparatu. Posao veleposlanika danas je izaći u otvoreni prostor ekonomskih i društvenih inicijativa i upravljati složenim komunikacijskim mrežama između dviju države i dvaju društava.

Charles-Maurice de Talleyrand-Perigord, slavni diplomat osamnaestog stoljeća uputio je brojnim budućim generacijama svojih nasljednika slavnu poruku: „a ponajviše, bez previše žara.” To je moto kojeg se rado drže karijerni diplomati. Najsigurnije je ne raditi ništa, skrivati se iza čaše šampanjca, jer na taj način najmanja je mogućnost da se pogriješi i ugrozi neko buduće veleposlaničko mjesto. U današnjem globaliziranom i europeiziranom svijetu uspješno predstavljati državu i promicati interese njezinih građana ne može se bez žara, rizika političke inicijative i otvorenosti. Za takav posao treba i nova vrsta ljudi, s novim sposobnostima i novim motivacijama. Nadam se da će uskoro takva rasprava biti bespredmetna, kad nove generacije diplomata oslobođeni korzeta politike zaista budu profesionalci i veleposlanici. Njih ima sve više, mnogi su prošli svoje prve godine u aparatu EU-a i moramo ih očuvati od politički podobnih šefova. Rekao bih da danas Hrvatska ima samo četiri ili pet veleposlanika koji bi mogli biti opisani kao više politički nego klasični karijerni i to u nekoliko najvažnijih država.

Kakvu ste situaciju zatekli u hrvatskom veleposlanstvu u Washingtonu? Bili ste prvi veleposlanik od promjene vlasti 2000. koja je ipak bila nešto više od rutinske promjene vlasti kakve se događaju u konsolidiranim demokracijama.

Odlazak na mandat u Washington, odnosno, prijedlog premijera Ivice Račana za novog veleposlanika u SAD-u, iskreno me iznenadio. Premda smo se dobro poznavali, ipak je taj prijedlog za mene bio iznenađenje jer o tome nismo ranije razgovarali, uz to sam ja u vrijeme izborne kampanje i samih izbora bio na Fulbrightovoj profesorskoj stipendiji na Virginia Tech sveučilištu u Blacksburgu. Naravno, bio je to znak povjerenja, ali i preuzimanje velike odgovornosti. Prijašnji veleposlanik u Washingtonu bio je Miomir Žužul koji je imao razgranate veze u gradu i u veleposlanstvu je bio velik broj diplomata i osoblja koje je on osobno doveo. Nastojao sam da osoblje moj dolazak ne doživljava kao partijsku

sječu kadrova, nastojao sam pokazati da su sposobnost, pa i pravila struke, važniji od stranačkih i zavičajnih veza. Pozvao sam se na lojalnost državnim interesima i profesiji. Nitko nije potjeran iz veleposlanstva. Od osoblja sam očekivao da uzvrate istom mjerom, da ne bojkotiraju veleposlanika i predano rade na novim državnim ciljevima. Uglavnom su ljudi to prihvatili, koliko iskreno teško je reći, neki su od njih kasnije obnovili svoje stare lojalnosti i brzo napredovali do veleposlaničkih karijera. Ali sa svima njima i danas mogu razgovarati bez gorčine ili neugode. Imali smo kroz mandat i nezadovoljstava, posebno kada se moralo smanjivati i kontrolirati troškove, oduzimati neke neovlaštene privilegije. Kao novi veleposlanik i bez iskustva, morate se osloniti na suradnike, a jedan od njih svakako je bio i Branko Baričević koji je kasnije postao hrvatski veleposlanik u EU i voditelj Predstavništva europske komisije u Hrvatskoj.

Problemi su nastali nakon pobjede HDZ-a na izborima 2003. kada je nova vlast obnovila svoju maniru kadroviranja i neposredno intervenirala u rad veleposlanstva, a probudili su se i hadezeovi „spavači” u veleposlanstvu, tako da sam prije isteka mandata dao ostavku predsjedniku Mesiću i vratio se u Hrvatsku. Mislim da promjena vlasti u domovini ne pretpostavlja da veleposlanici moraju automatski dati ostavke, kako što je to praksa u SAD-u, oni poput predsjednika države moraju služiti nestranački u općem interesu. Ali u situaciji kada promjena vlasti dovodi do podrivanja autoriteta veleposlanika, donošenja odluka bez njegova znanja i upravljanja veleposlanstvom iz Zagreba, tada nije moguće nastaviti rad i praviti se kao da se ništa ne događa.

Hrvatska je u razdoblju od 1998. do 1999. bila vrlo često kritizirana (npr. u izvještajima State Departmenta) zbog stanja ljudskih prava, korupcije i klijentelizma. Kako ste vidjeli te kritike i što je veleposlanstvo moglo napraviti na tom planu?

Izvješća o stanju ljudskih prava, slobode medija, prava manjina, korupcije, pogodovanja itd. bila su prilično loša. Mi smo i sami znali da je stanje vjerojatno još lošije. Budući da je riječ o prvoj promjeni vlasti nakon deset godina, nitko u Washingtonu to nije neposredno pripisivao novoj vladi niti očekivao da se to može riješiti preko noći. Ono što smo kao veleposlanstvo radili je otvaranje mogućnosti bilateralne suradnje u pravosuđu, ministarstvu financija, unutarnjih poslova itd., kako bi dobili podršku za potrebne reforme. Ta je podrška bila financijska i stručna. Dobro, ako je stanje takvo kakvo opisujete, tada nam pomozite da ga popravimo. Američka podrška u tim naporima bila je usmjerena i na projekte koji su dolazili preko Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda.

Uglavnom je prihvaćeno kako je politika SAD-a podržavala promjenu vlasti u Hrvatskoj 2000. Jeste li Vi to svojim dolaskom u Washington osjetili? Kakva su bila američka očekivanja od nove hrvatske vanjske politike?

Clintonova administracija zaista je uložila dosta truda u stvaranju demokratskih preduvjeta za izbore 2000. Preko USAID-a i različitih nevladinih organizacija poticana je

organizacija i jačanje civilnog društva, organiziranje političkih stranka, hrabri su masovni mediji itd. Već u kolovozu 2000. predsjednik Clinton je primio u Bijeloj kući predsjednika Mesića i premijera Račana. Bila je to potvrda dobrih odnosa i velikih očekivanja od nove vlasti u Hrvatskoj. Demokratizacija Hrvatske i pozitivan utjecaj na regiju.

S promjenom vlasti u Hrvatskoj početkom 2000. dolazi do promjene vlasti i u SAD-u krajem te godine. Na vlast dolaze, nakon poznatog izbornog spora, republikanci s predsjednikom Georgom W. Bushom. Ta promjena nije imala utjecaja na politiku SAD-a prema Hrvatskoj. Nova će vlast podržavati hrvatske ciljeve ulaska u EU i NATO, posebice potonji, nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. Osim toga, ta je politika formulirana u stručnim redovima profesionalnih diplomata državnog tajništva, pa je tako taj politički kontinuitet u velikoj mjeri očuvan. Američka očekivanja bila su sukladna programu nove vlade i redefiniciji hrvatskog odnosa prema susjedima i prema svijetu, kao i nastojanjima unutarnje demokratizacije zemlje. Od Hrvatske se očekivalo da započne konstruktivan dijalog s Beogradom. Vlada je prihvatila politiku „što je susjedima bolje i nama je bolje”, Hrvati u BiH su upućivani da svoje probleme pokušavaju riješiti u Sarajevu. Demokratizacija Hrvatske trebala je poslužiti kao primjer da su promjene moguće i da od demokracije ne treba odustati.

Nažalost, klasična bilateralna politika i odnosi brzo su došli u drugi plan američkom reorijentacijom na borbu protiv terorizma. Tako će američki odnosi s drugim državama biti prosuđivani u velikoj mjeri kroz njihov doprinos globalnoj borbi protiv terorizma. Usprkos tomu u studenom 2001. imamo susret predsjednika Mesića i predsjednika Busha u New Yorku tijekom zasjedanja Opće skupštine UN-a i to na inicijativu američke strane. U tom periodu veleposlanstvo nije imalo problema u uspostavljanju kontakata i konzultacija s drugom stranom, dapače. Moja suradnja s veleposlanikom Rossinom u Zagrebu bila je odlična i mnogo smo toga zajednički planirali i dogovarali.

U drugoj godini Vašeg mandata dogodio se 11. rujna. Kakva su Vaša sjećanja na te dramatične dane? Kako je reagiralo veleposlanstvo u Washingtonu? Kakva su bila očekivanja SAD-a od Hrvatske u onome što je predsjednik Bush nazvao „rat protiv terorizma”?

Taj dan, 11. rujna 2001., prekretnica je u svjetskim odnosima koje smo tek danas nakon više od dvadeset godina svjesni i možemo sagledati sve posljedice. Za Ameriku i svijet teroristički napadi na SAD bili su iznenađujući i dramatični. Bez pretjerivanja se može reći da nakon tih dana ništa više nije ostalo isto kada je riječ o američkoj politici i stanju međunarodnih odnosa.

Nakon napada u New Yorku i na Pentagon u Washingtonu toga dopodneva prvo što je bilo potrebno utvrditi jesu li djelatnici i njihove obitelji svi sigurni i neozljeđeni. Uveli smo mjere pripravnosti, dežurstva i stalne provjere, obnovili procedure evakuacije. Ja sam obavio razgovore s premijerom Račanom, predsjednikom Mesićem i ministrom Piculom i veleposlanikom Rossinom. Nije tu bilo mnogo toga za analizirati u toj prvoj fazi, već se

trebalo dogovoriti o prvim reakcijama suosjećanja i podrške američkoj strani. Ja u Washingtonu, oni u Zagrebu. U nekoliko sljedećih dana sudjelovao sam u komemoracijama koje su organizirane u Washingtonu, a s djelatnicima veleposlanstva organizirao sam dobrovoljno davanje krvi. Imao sam osjećaj da je potrebno napraviti nešto osobno i ljudski. Interes hrvatskih medija bio je velik pa je i na to trebalo primjereno odgovoriti. Pokušavali smo saznati ima li u napadima stradalih hrvatskih državljana, ali u to vrijeme to je još bilo nemoguće utvrditi. Mislim da je kasnije utvrđeno kako je poginulo četvero hrvatskih državljana, a nekolicina se uspjela spasiti iz nebodera. Američka strana bila je zahvalna za iskrene i snažne izraze sućuti, za podršku pruženu u vrijeme tragedije. Nakon što su se emocije smirile i bili poznati prvi razmjeri terorističkih napada, organizatori i mogući motivi, Bijela kuća počinje oblikovanje svojeg odgovora. Već 20. rujna 2001. predsjednik Bush na zajedničkoj sjednici Kongresa obraća se naciji s naznakama nove strategije „globalnog rata protiv terorizma.”

Bush je poručio američkoj javnosti da se vrati u normalan život, ali i da s odlučnošću i strpljenjem podrži ratnu kampanju protiv terorizma. Vladama svijeta poručuje da ih SAD poziva u savezništvo te da će budući odnosi biti mjereni jednostavnim testom: za ili protiv terorizma (ili ste na našoj strani ili na strani terorizma). Američkim neprijateljima poručeno je da će SAD „... privesti neprijatelje pravdi ili pravdu privesti neprijateljima, pravda će biti izvršena.”

Državama svijeta te su poruke bile sasvim jasne. Tako je i Hrvatska stala na stranu SAD-a u toj novoj borbi i počela razmišljati što je moguće napraviti. Državno tajništvo, usprkos negiranju državnog tajnika Colina Powella, postaje ministarstvo jedne teme, opterećenje političke agende terorizmom sva ostala pitanja stavilo je u drugi plan. Tako su države počele svoju prilagodbu tražeći u toj niši borbe protiv terorizma realizaciju nekih svojih interesa. Procjena razine savezništva sa SAD-om ovisila je o procjeni doprinosa globalnoj borbi protiv terorizma.

Veleposlanstvo u tim uvjetima, prateći aktivnosti sličnih država, posebno malih država s Baltika koje su bile i NATO kandidati, započinje s naglašavanjem potrebe snažnijeg hrvatskog uključivanja u borbu protiv terorizma na političko-simboličkoj, obavještajnoj i sigurnosnoj dimenziji. S početkom intervencije u Afganistanu ti su prijedlozi počeli poprimati konkretnija obilježja. Američka strana sasvim otvoreno naglašava kako će ostvarenje NATO članstva ovisiti ne samo o razini spremnosti države nego i o odnosu prema terorizmu. Međunarodni odnosi, posebni oni u kojima se kao akter pojavljuje SAD, redefinirani su i u toj novoj situaciji države traže svoje nove pozicije, nastoje iskoristiti relativno neočekivane prednosti (poput Rumunjske i Bugarske) i prilagoditi se novim okolostima.

Hrvatska je u to vrijeme započela i pristupanje NATO savezu. Kako je tekao taj proces iz Vaše perspektive? Što je sve trebalo napraviti veleposlanstvo na putu do članstva?

Veleposlanicama se često postavlja jedno jednostavno pitanje: što je glavna misija vaše misije? Za neke države to je gotovo uvijek gospodarstvo, trgovina, turizam, drugima vojna suradnja ili dijaspora. Hrvatski diplomati prolazili su kroz nekoliko takvih misija. Od državnog priznanja, zaustavljanja agresije na Hrvatsku, pozicioniranja nove države u Europi i međunarodnoj zajednici. Vrijeme od 2000. nadalje za hrvatsku diplomaciju otvara dvije nacionalne strateške teme: članstvo u Europskoj uniji i u NATO-u. Mene je u Washingtonu naravno čekalo putovanje u NATO članstvo. To je mjesto, naravno, gdje se odlučuje o proširenju NATO-a. Tako da je uz predstavljanje nove hrvatske politike, rad na budućem NATO članstvu bio naš primarni posao. Takva je strategija veleposlanstva bila moguća samo jasnim opredjeljenjem Vlade da započne političke, sigurnosne i gospodarske prilagodbe za nove integracije. Nakon ulaska u Partnerstvo za mir, započinje rad na dobivanju pristupa u Partnerstvo za članstvo (*Membership Action Plan*) koje će uslijediti u 15. svibnja 2002. To je bio početak putovanja koje će potrajati do početka travnja 2008. i NATO *summita* u Bukureštu kada će Hrvatska i Albanija biti pozvane u članstvo.

Hrvatska u Washingtonu 2001. i 2002. nije imala dovoljno snage da taj pristupni proces vodi samostalno, baš kao što to nisu učinile ni ostale države kandidatkinje. Buduće savezništvo trebalo je započeti savezništvom u pristupanju. U to vrijeme u Washingtonu aktivna je grupa država kandidatkinja okupljenih u tzv. skupini Vilnius 9. Naš prvi zadatak je bio Vilnius 9 pretvoriti u Vilnius 10, bez obzira na kasniji početak pristupnog procesa i realnu nemogućnost da Hrvatska bude prihvaćena s tom grupom država. Razvili smo intenzivne bilateralne kontakte s tim državama i aktivno se uključili u sve formate djelovanja Vilnius skupine. Kao blok država kandidata bilo je mnogo lakše lobirati na Kongresu, posebice u Senatu, organizirati brifinge na visokoj razini u državnom tajništvu, Pentagonu i *National Security Councilu* Bijele kuće. Utjecaj aktivnosti Washingtonskih ambasada na nacionalne glavne gradove te politička podrška SAD-a, omogućili su da već na prvoj konferenciji predsjednika vlada Vilnius grupe Hrvatska bude pozvana kao ravnopravna članica. Konferencija u Bratislavi održana je od 10. do 12. svibnja 2001. pod nazivom *Europe's New Democracies: Leadership and Responsibilities*. Predsjednik Vlade Ivica Račan govorio je o hrvatskim strateškim interesima u priključenju transatlantskim savezima, naglašavajući načela odgovornosti, solidarnosti i individualnog pristupa. Te su zajedničke aktivnosti, u Washingtonu, ali i na sastancima u Europi, trajale sve do summita NATO-a u Pragu kada je sedam od tih deset država bilo pozvano u članstvo – Bugarska, Estonija, Letonija, Litva, Rumunjska, Slovačka i Slovenija. Preostale tri države – Makedonija, Albanija i Hrvatska morale su pričekati novi krug proširenja. Hrvatska u Prag odlazi sa započetom prvom godinom MAP-a, s brojnim aktivnosti u okviru Partnerstva za mir i kao aktivna članica Vilnius 10 grupe. Realistički sagledavajući svoju poziciju Hrvatska strategija u Pragu, a za vrijeme nakon Praga, trebala je osigurati vodeću poziciju u sljedećem krugu proširenja, afirmirati suradnju triju država koje nisu pozvane i dobiti jamstva da će proširenje biti nastavljeno.

Već prije Praga i simoblički u Pragu tri su predsjednika zajedno s predsjednikom Bushom najavila nastavak suradnje i savezništva, koordinacije i pomoći oko nastavka poslova na budućem članstvu. Tako su Albanija, Makedonija, Hrvatska i SAD formirale novi „savez” US-Adriatic Charter, Američko-jadransku povelju, koja će poslužiti za nastavak političkog djelovanja prije svega u Washingtonu. Naše je veleposlanstvo u tom procesu bilo vrlo aktivno, na neki način predvodilo je skupinu i održavalo potrebnu razinu aktivnosti. U svibnju 2003. u Tirani Povelju su potpisali ministri vanjskih poslova i državni tajnik Powell. Bio je to način kako osigurati politiku otvorenih vrata živom te demonstrirati spremnost na suradnju i nakon Praga. Zanimljivo je da je Američko-jadranska povelja preživjela i naš ulazak u NATO, proširila se na BiH i Crnu Goru te se pokazala kao fleksibilan i koristan multilateralan format koji je još i danas aktivan. Osobno, uspjeh Povelje smatram jednim od najuspješnijih projekata u mom veleposlaničkom mandatu. Premda je kod kuće bilo otpora, ipak se pokazalo da je ideja korisna i s američkom podrškom učinkovita.

Teška tema za Hrvatsku i vladu Ivice Račana bila je suradnja s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Pojavilo se više optužnica, nagađanja o novima, kao i veliki protesti koje je organizirao HDZ. Premijer Račan je najavljuvao pravnu bitku s Haagom. Kako je SAD gledao na to i kakve su bile instrukcije koje ste primali iz Zagreba vezano uz to pitanje? Ako je SAD podržavao hrvatsku vladu koja je pobijedila na izborima 2000. zašto je podržavao optužnice ICTY-ja koje su otežavale stabilizaciju i posao Račanove vlade?

Pitanje suradnje s ICTY-jem pojavilo bi se u gotovo svakom razgovoru s američkom stranom u to vrijeme. Prvo bi odradili lakše i pozitivne teme, prokomentirali uspjehe i nade, a razgovor bi završavao s pitanjem: a kakva je situacije glede suradnje s ICTY-jem? Vlada premijera Račana bila je u ambivalentnom položaju, s jedne strane očekivalo se poštivanje međunarodnih sporazuma i obveza ako se željelo povratiti i izgraditi međunarodni kredibilitet, a s druge strane to volatilno pitanje razbuktavalo je političku scenu, potpaljivalo desnu oporbu i ljutilo javnost. Između tih dvaju čekića i nakovnja vođena je politika visoko deklarativne suradnje s Haagom i realnog odugovlačenja i izbjegavanja nekih odluka. Vlada je inzistirala na individualizaciji optužnica i nastojalo se vojne i redarstvene akcije odmaknuti od sjene Haaga. Individualizacija odgovornosti bila je državi važna jer bi tada za dio ponašanja bili odgovorni i sami optuženi pojedinci, a hrvatska vojska i obrana bila bi očuvana od kriminalnih optužbi. Tako je i diplomatski odgovor na to pitanje na kraju sastanka bio takav: diplomatski, podrška suradnji sa sudom, ali na individualnim optužnicama. Američki pritisak bio je često reda radi, ali i dugoročno povezan s našim budućim odnosima i članstvom u NATO-u. Saborska deklaracija o suradnji sa sudom u Haagu početkom 2000. bila je dobra i uvjerljiva osnovica za te vrste razgovora: suradnja, individualizacija, ubrzanje i prezuzimanje slučajeva. Bila je to jedna

od tih tema koje su se razvlačile godinama, imale uspone i padove i trebalo je strpljenja da ruka pravde dosegne one koje treba, a oslobodi nedužne.

Istovremeno, SAD je tražio da njegovi državljani budu izuzeti iz nadležnosti mogućeg Međunarodnog suda za ratne zločine (ICC). Hrvatska je odbijala potpisati takav protokol. Je li bilo pritisaka i kakve su bile posljedice hrvatskog odbijanja?

Pitanje izuzeća američkih državljana (vojnika) iz nadležnosti ICC-a, članak 13, obilježilo je prvu polovicu 2013. Nakon našeg odbijanja da podržimo intervenciju u Iraku bez pozitivne rezolucije UN-a, bio je to drugi važan prijem s američkom stranom. U proljeće je u Zagrebu održana konzultacija državnog vrha na kojoj sam bio prisutan, gdje su se Mesić i Račan te nadležni ministri usuglasili o tome da RH neće potpisati ponuđeni dokument o izuzeću. Razlozi su poznati i bili su prije svega političke, domaće prirode, „ne može se od nas tražiti da naše generale hapsimo za Haag, a podržavamo izuzeće američkih građana od odgovornosti pred ICC-ijem.” Predložio sam da ispitamo mogućnost da Hrvatska dobije izuzeće od Bijele kuće. To naravno nije bilo previše realno, ali mogli smo razgovarati. Problem je bio i u tome što je oko tog pitanja SAD donio zakon pa je izvršnoj vlasti ostao vrlo mali prostor za diskrecijsko djelovanje. Osim država NATO članica te posebnih država partnera (Australija, Egipat, Izrael, Japan, Jordan, Argentina, J. Koreja, Novi Zeland i Tajvan) postojala je mogućnost proširenja izuzeća i na druge države ako je to u nacionalnom interesu SAD-a. U to vrijeme je pomoćnica ministra obrane SAD-a bila kod nas popularna Mira Radielović Ricardel. Razgovori s njom bili su posebno teški, ne samo nama nego i drugim državama koje su se našle u sličnoj situaciji. Naša argumentacija za izuzećem upozoravala je na moguće negativne posljedice: usporavanje osposobljenosti RH u borbi protiv terorizma, kontrole kopnenih i morskih granica i putova. Usporavanje reforme i modernizacije oružanih snaga RH, njezine prilagodbe NATO standardima i interoperabilnosti. Suradnja kroz transfer tehnologija i opreme, vježbe, treninge i obrazovanje na vojnim učilištima i centrima u SAD-u, razvila je profesionalnu i vojnu kulturu u HV-u, visoko kompatibilnu sa SAD-ovim vrijednostima, a to bi moglo biti kompromotirano drugim utjecajima. Slabljenje reformi HV-a negativno bi se odrazilo na stabilnost u regiji, ograničilo mogućnosti RH da pridonosi sigurnosti. Ograničilo bi njezine sposobnosti da sudjeluje u međunarodnim vojnim operacijama.

Također, ostavilo bi posljedice na suradnju s ICTY-jem u Haagu. Premda je riječ o dvama različitim sudovima, oni su u hrvatskoj političkoj javnosti i njezinom biračkom tijelu, kao i u medijima, izjednačeni u svojem značenju. Gotovo je nemoguće bilo kakvom kampanjom međunarodnopravnu razliku objasniti tako da se smanji ili izbjegne aksiom „mi naše šaljemo u Haag, a njihove ne.” To je politička činjenica koja u vrijeme prije izbora dobiva posebnu težinu i značenje. Neke političke snage u Hrvatskoj, kao i neki mediji smatrali su da se u tadašnjim problemima odnosa između SAD-a i Europe, suprotstavljanjem SAD-u može ubrzati ulazak u EU. To je opasna politika

antagonizacije i ulaska u procjep velikih sila bez da donosi neku stvarnu dobit. Izuzeće bi oslabilo takav politički trend, pokazalo da ulazak u EU i partnerstvo sa SAD-om nisu u suprotnosti. Svi navedeni argumenti istovremeno su u interesu SAD-a, smanjuje se potreba za kriznim intervencijama, osigurava se stabilnost regije, stvaraju se uvjeti za proširenje NATO-a te ostvaruje napredak u borbi protiv terorizma jednostavnom činjenicom eliminacije jedne zone rizika i pretvaranja u zonu stabilnosti i sigurnosti. Kao što je poznato, nismo dobili izuzeće i došlo je do smanjenja nekih oblika vojne suradnje i jedno vrijeme postojalo je tiho zahlađenje političkih odnosa.

Neka osjetljiva pitanja od prije zatekla su Vas u Washingtonu. Kako ste gledali na slučaj Zvonka Bušića?

Po mojem dolasku u Washington gospodin Bušić je već bio 26 godina u zatvoru. Veleposlanstvo je održavalo stalni kontakt s njime preko konzularnog diplomata i zamjenika veleposlanika. Račanova vlada i tadašnji saziv Sabora bili su skloni da se pokrene inicijativa da Bušić preostali dio svoje kazne odsluži u Hrvatskoj. Tada je to definirano kao humanitarno pitanje s obzirom na to da je Bušić bio bolestan i dugo odvojen od obitelji koja ga nije mogla posjećivati. Bili smo optimistični da će to biti moguće napraviti, ali nakon terorističkih napada 11. rujna atmosfera se dramatično promijenila i dobili smo jasne naznake da taj naš zahtjev neće biti odobren. Pomilovanje će uslijediti tek 2008 godine.

U Hrvatskoj je predsjednik određen kao sukreator vanjske politike. Je li bilo podvojenosti u politici koju je kreiralo Ministarstvo vanjskih poslova i koju je kreirao predsjednik? Posebno nakon nove promjene vlasti u Hrvatskoj krajem 2003.

U vrijeme mojeg mandata u SAD-u imao sam tri šefa, predsjednika Mesića, predsjednika Vlade Račana i ministra Piculu. U to vrijeme kohabitacija i suradnja oko vanjsko-političkih pitanja bila je dobra. Strateška pitanja Hrvatske, EU-a, NATO-a i suradnja sa susjedstvom bila su zajednička i nije bilo različitih mišljenja, barem ne tako da bi se to moglo osjetiti u radu diplomacije. U radu veleposlanstva mnogo je teže nagovoriti ministarstvo na neku inovaciju ili inicijativu. Često su me pitali koga je najteže lobirati, odgovor je bez oklijevanja vlastito ministarstvo. Ministar nema dovoljno vremena da se posveti novoj temi, a ostali se zbog različitih razloga „ne bi miješali.” Tek kad to šef razmotri i odobri mogu krenuti neki procesi, ali i tada birokratska rutina otupi vrijednost ideje i svede je pod „to smo već imali.”

Savjetnik predsjednika Mesića za vanjsku politiku u vrijeme Vašeg mandata bio je Tomislav Jakić, za kojega bi se moglo reći da je bio antiamerički orijentiran. U svojim memoarima (Nisam zavijao s vukovima, 2010) naveo je za Vas (parafraziram) kako ste se dali zaslijepiti sjajem SAD-a i postali njihov apologet. Jesu li takve ideološke pozicije, kao i osobna netrpeljivost, utjecale na hrvatsku vanjsku politiku?

Moja komunikacija s gospodinom Jakićem bila je relativno rijetka. Kad god sam bio u prilici nastojao sam razgovarati s predsjednikom Mesićem osobno. To je bilo nekoliko puta godišnje o stvarima za koje sam smatrao da su njemu važne, a korisne u radu veleposlanstva. U vrijeme Račanove vlade nije bilo značajnijih ideoloških razlika, a ja nisam osjećao neku osobnu netrpeljivost. Savjetnik Jakić nije bio zagovornik transatlantske suradnje, kako se to rado naziva, pa tako ni rada veleposlanstva u Washingtonu na toj temi. Činjenica je da je to veleposlanstvo preuzelo inicijativu u procesu pristupanja i intenzivno radilo s američkom stranom, posebice na tzv. Jadranskoj povelji. Ja sam u SAD-u prije odlaska na dužnost veleposlanika proveo kao profesor tri godine na studentskim boravcima i Fulbrightovoj stipendiji tako da sam dobro poznao Ameriku i nije me nešto posebno zasljepilo. Ali da, smatrao sam da bez SAD-a na našoj strani naši će glavni ciljevi biti teško ostvarivi. Vidjeli smo to i mnogo poslije u našem ulasku u EU.

Dijaspora i iseljeničtvo često su važan dio rada diplomacije. Kakva su bila Vaša iskustva s hrvatskom dijasporom u SAD-u?

Točno je da dijaspora, posebno u onim državama u kojima je značajnije politizirana, može osvojiti prioritete veleposlanstva. Naravno, s dijasporom treba surađivati posebice kroz konzularne aktivnosti. Ono što može postati problem je kada predstavnici dijaspore dolaze sa svojim viđenjima unutarnje politike, često nedovoljno informirani ili pak stranački nastrojeni te nastoje utjecati na rad diplomacije. U SAD-u je hrvatska dijaspora slojevita i razlikuje se prema vremenu i motivima odlaska iz Hrvatske. Razlike postoje i s obzirom na generacijsko pripadanje te u kojim dijelovima Amerike žive. Bez obzira na moguće političke razlike moja interpretacija političkog stanja u Hrvatskoj uvijek je bila jasna i temeljila se na političkim vrijednostima Račanove vlade. Ponekad bi to u mojoj publici izazivalo negodovanje, ali cijenili su iskrenost, otvorenost i patriotizam bez obzira na različitu političku inspiraciju. Nastojao sam posjetiti sva važna središta u kojima žive Hrvati i otvoriti veleposlanstvo prema njihovim potrebama. Otvorili smo četiri nova počasna konzulata što je bio važan korak u uspostavljanju konzularne mreže diljem SAD-a.

Ponekad je dobra praksa u lobiranju predstavnika Kongresa ili drugih dužnosnika, uključiti predstavnike lokalne zajednice (biračkog tijela) ili pak djelovati preko političara koji imaju hrvatske korijene ili barem neke interese povezane s Hrvatskom. Dakle, s dijasporom se mora i može uspješno surađivati, ali treba se čuvati da njezin utjecaj ne preuzme rad veleposlanstva i ne svede ga na ispostavu lokalnih političkih aktivista. Dok je u SAD-u riječ o pravoj dijaspori, kako je definiramo u teoriji, u mnogim drugim, prije svega europskim državama, riječ je više o migracijama radne snage s drugom vrstom problema i očekivanjima od veleposlanstva.

Možemo li zaključiti da je Hrvatska politički, društveno i ekonomski bila druga zemlja kad ste se vratili kući 2004.? Vrijedi li to za hrvatsko-američke odnose?

Mislim da je politička promjena 2000. s prvom promjenom vlasti u suverenoj Hrvatskoj dovela do opće spoznaje da je promjena moguća i da demokracija funkcionira. Vlada je otvorila državu prema svijetu i Europi te započela stvarne promjene na ostvarenju tih dvaju nacionalnih strateških ciljeva: NATO i EU članstvo. To su bili procesi reformi koji su Hrvatsku mijenjali iznutra i koji još uvijek traju. Vlade koje su uslijedile nastavile su te procese i Hrvatska je, sporo i mukotrpno, ali ipak na kraju uspješno ostvarila svoje ciljeve. Diplomatske misije pridonijele su tim procesima, svaka na svojem području, a „moja” ambasada u Washingtonu pridonijela je na putu u članstvo u NATO-u, sudjelovanju u borbi protiv terorizma i otvaranja demokratskog, antifašističkog, europskog lica Hrvatske prema svijetu. U tom svjetlu hrvatskih napora i uspjeha treba gledati i naše bilateralne odnose. SAD je uvijek podržavao naše demokratske reforme i bio čvrsti zagovornik našeg članstva, ne samo u NATO-u, nego i u Europskoj uniji. Stabilna, demokratska Hrvatska, s pozitivnim utjecajima u regiji i susjedstvu, interes je SAD-a jer se time oslobađa problema koje bi morao rješavati. Naše bilateralno putovanje slijedilo je poznati hijerarhijski triptih: prijateljstvo, partnerstvo, savezništvo. Moj posao bio je pridonijeti pretpostavkama za prelaženje iz partnerstva u savezništvo. Diplomacija je jedno dugotrajano i predano „štikanje” koje se odvija i kada dođe do promjene veleposlanika i vlasti. Nekad se u tom tkanju dogode neke krive boje ili zastoj, ali posao se nastavlja. Zbog toga je važno da država ima jasnu dugoročnu politiku svojih odnosa sa svijetom, da se i nakon spoticanja znamo vratiti na onaj utabani put.

Ima li možda neka zanimljivost koju biste željeli spomenuti?

Život i rad veleposlanika, posebice u državi kakav je SAD, pun je događaja i situacija koje ne bi bilo moguće doživjeti osim u kakvom romanu. Organiziranje posjeta premijera Ivice Račana Bijeloj kući 2002. i razgovor s predsjednikom Bushem sigurno je bilo nezaboravno iskustvo, pa i važan uspjeh da jedna mala država poput Hrvatske osigura sastanak u Ovalnom uredu.

Također, predaja vjerodajnica predsjedniku Bushu na Valentinovo 2001. bila je novo iskustvo za mene – on je bio moj prvi predsjednik – ali i za Busha, jer sam ja bio prvi veleposlanik na ceremoniji vjerodajnica. Zatim, suze u očima predsjednika Mesića prilikom posjete New Yorku i mjestu *ground zero* gdje je stradalo preko 2000 ljudi. Prisustvovanje pobjedama Janice Kostelić na zimskim olimpijskim igrama u Salt Lake Cityu 2002. Rješavanje krize nastale tragedijom koju je izazvao hrvatski državljanin napadom na vozača autobusa kada je poginulo šestoro ljudi. Susreti i razgovori s ljudima poput Billa Clintona, Colina Powella ili Johna McCaina. Prisustvovanje predsjedničkim govorima o stanju nacije u Kongresu ili na inauguraciji novoizabranog predsjednika. Često su to samo uloge promatrača, ali na mjestima i prilikama koje je moguće vidjeti samo u medijima. Veleposlanički mandat posao je odgovornosti i privilegija.